

ЮСНАТУРАЛІЗМ – ОСНОВА КОНЦЕПЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРАЦЯХ Г. ЛАУТЕРПАХТА

Шеретько О. М.

*аспірант кафедри міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка
0000-0001-8295-5318*

Шеретько О. М. Юснатуралізм – основа концепції міжнародного захисту прав людини у працях Г. Лаутерпахта

Видатний юрист-міжнародник Г. Лаутерпахт більшу частину своїх напрацювань присвятив проблематиці прав людини у міжнародному праві.

У даній статті розкрито погляди Г. Лаутерпахта щодо ролі міжнародного права у визнанні та закріпленні прав людини та ролі юснатуралізму, як основи міжнародного права прав людини. Аналізуючи праці Г. Лаутерпахта можна стверджувати, що науковець був фундатором міжнародного права прав людини. Природне право та природні права людини, відповідно до поглядів Г. Лаутерпахта були незмінною основою прав людини усіх часів.

Розглянуто витoki та періодизацію юснатуралізму у працях провідних юристів-міжнародників. Висвітлено основні твердження представників концепції природного права різних періодів, зокрема, основоположні ідеї у працях Сократа, Ауліса Арніо, Франсиско де Віторія, Франсиско Суареса, Альберіко Джентілі, Томаса Гоббса, Самуеля фон Пуфендорфа, Христіана фон Вольфа, Емера де Ваттеля, Гуго Гроція. Погляди видатних філософів постають фундаментом концепції юснатуралізму.

Численна кількість прибічників концепції природного права у різні періоди історії свідчить про її важливість на кожному етапі розвитку прав людини.

Міжнародне право в даному питанні виступає свого роду другим етапом визнання та захисту прав людини, після визнання у національному праві держав.

Міжнародне право покликане закріпити надані природою права людині на міжнародній арені.

Г. Лаутерпахт вбачав реальне визнання та захист прав людини шляхом закріплення їх у міжнародному документі, підписаному усіма державами світу.

Науковець запропонував проєкт міжнародного документу, щодо визнання прав людини на міжнародному рівні під назвою «Міжнародний бiль прав людини». Положення, які були запропоновані у даному документі були пізніше закріплені у таких міжнародних документах як Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р.

Ключові слова: природне право, права людини, міжнародне право, Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт.

Shered'ko O. M. Jusnaturalism as the foundation of the concept of international protection of human rights in H. Lauterpacht's works

Prominent international law scholar H. Lauterpacht devoted most of his exploratory work to the issue of human rights in international law.

This article reveals H. Lauterpacht's views on the role of international law in the recognition and consolidation of human rights and the role of jusnaturalism as the basis of international human rights law. Analyzing the works by H. Lauterpacht, we can say that the scholar was the founder of international human rights law. Natural law and natural human rights, according to H. Lauterpacht, have been the unchanging basis of human rights of all times.

The origins and periodization of jusnaturalism in the works of leading international law scholar are considered. The main statements of the representatives of the natural law concept of different times, in particular, the basic ideas in the works of Socrates, Aulis Aarnio, Francisco de Vitoria, Francisco Suarez, Alberico Gentili, Thomas Hobbes, Samuel von Pufendorf, Hugo Grotius are outlined.

The views of prominent philosophers are the foundation of the concept of jusnaturalism.

Numerous supporters of the concept of natural law in different periods of history testify to its importance at every stage of human rights development.

International law in this matter is a kind of second stage of recognition and protection of human rights, after recognition in the national law of states.

International law is designed to consolidate the rights granted by nature to the human in the international arena.

H. Lauterpacht saw the real recognition and protection of human rights by enshrining them in an international document signed by all countries of the world.

The scientist proposed a draft international document on the recognition of human rights at the international level called International Bill of the Rights of Man. The provisions proposed in this document were later enshrined in international instruments such as the Universal Declaration of Human Rights of 1948, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of 1966 and the International Covenant on Civil and Political Rights of 1966.

Keywords: natural law, human rights, international law, Universal Declaration of Human Rights, International Covenant.

Постановка проблеми. Права людини були і залишаються ключовим питанням у міжнародному праві. Г. Лаутерпахт неодноразово у своїх роботах піднімав важливість визнання прав людини на міжнародному рівні і його концепція базується саме на природному праві. Юснатуралізм постає відправною точкою у процесі визнання, закріплення та забезпечення захисту прав людини. І фінальною точкою визнання прав людини, відповідно до поглядів Г. Лаутерпахта, є міжнародне право, як єдиний ефективний інструмент у міжнародному співтоваристві. Хоч і сьогодні існує численна кількість документів щодо прав людини, аналізуючи історичний розвиток, можна стверджувати, що саме природне право є основою тих прав, які сьогодні визнані у міжнародних документах.

Стан опрацювання цієї проблематики у питаннях взаємозв'язку міжнародного права та природного права досліджено у багатьох провідних науковців доктрини сучасного міжнародного права. Проте, досліджень щодо зв'язку між природним правом та міжнародним правом у питаннях прав людини, у працях Г. Лаутерпахта є досить фрагментарним.

Метою статті є висвітлення концептуальних поглядів Г. Лаутерпахта щодо ролі природного права та міжнародного права у визнанні та закріпленні прав людини.

Виклад основного матеріалу.

Проблема забезпечення захисту прав людини перебуває сьогодні у центрі уваги посеред науковців. А цілий ряд постулатів доктрини юснатуралізму є основою сучасних напрацювань, міжнародних документів у сфері прав людини які ми маємо сьогодні та яким ми завдячуємо сучасний рівень розвитку міжнародного права прав людини.

В епоху глобалізації міжнародне право залишається головним та єдиним ефективним інструментом забезпечення прав людини у міжнародних відносинах. Дослідження та висвітлення першоджерела людських прав дасть чітке розуміння тих питань які залишаються актуальними сьогодні.

Г. Лаутерпахта можна вважати основоположником міжнародного права прав людини, в основі якого лежить концепція юснатуралізму. Саме в ній автор вбачав фундамент зародження та визнання прав людини на міжнародному рівні.

Юснатуралізм є основою наукових концепцій багатьох провідних юристів – міжнародників. Концепція природного права пройшла багато років розвитку та трансформацій з боку тлумачення та її суть була та залишається незмінною.

Концепція природного права та природних прав людини бере свій початок із часів стародавнього Риму та Греції. [1, с. 442] В античний період вчені виділяли не лише питання закону і справедливості, а й норми права та моралі. Сократ вважав, що підкорення законам і є справедливість. Платон стверджував, що якщо є достатньо моралі право є зайвим. [11, с. 195] На думку, Ауліса Арніо – природа, право та мораль є трьома невід'ємними елементами природного права. [6, с. 176]

Г. Лаутерпахт звертався до філософії стоїків пояснюючи усю суть виникнення та розвитку концепції природного права та прав людини.

Згідно з тезою Г. Лаутерпахта: «Філософія стоїцизму несла найбільшу відповідальність за продовження традицій свободи і рівності у політичній і правовій філософії Стародавнього Риму». [14, р. 83]

Юристи стародавнього Риму приділяючи велику увагу природному праву, виокремлювали його як одну із трьох частин римського права. Окрім нього виділяли ще право народів (*jus gentium*) і право громадян, або цивільне право (*jus civile*). [2, с. 41] Основними ознаками природного права на думку римських юристів були: всезагальність, вічність та незмінність, абсолютна справедливість. [6, с. 197]

Середньовіччя характеризується тим, що саме у цей історичний період виникає науковий інтерес до міжнародного права. [10, с. 53] Характерною рисою Середньовіччя в Європі була авторитетність церкви та несприйняття будь-яких інших думок, які не збігаються з церковними, релігійними догматами. [2, с. 42]

Поряд із релігійним впливом на формування права поставало питання ролі розуму та моралі по відношенню до права. Ці поняття ототожнювались, прирівнювались або співвідносили як одне ціле.

Наприклад, К. Бейкерсгук стверджував: «Розум є душею міжнародного права», що ще раз підтверджує історичний взаємозв'язок та взаємозв'язок за своєю суттю природного та міжнародного права. [10, с. 65]

Г. Лаутерпахт зазначив, що: «наприкінці Середньовіччя ті норми, що є суттю доктрини природних прав людини, вже були добре усталеними. Вони витекли з концепції природного права, усвідомленого як вищого права над Державою». [14, р. 85]

Основними роботами того часу Г. Лаутерпахт виділяє: Принципи Хабеас Корпус (латентно визнані у ст. 39 Великої Хартії Вольностей у 1118 р. Альфонсо IX у Кортесі Леона); Золота Булла (видана у 1222 р. угорським королем Андрашем II, викладено в такій манері, що нагадує те, що згадано у Великої Хартії Вольностей); закон про загальні привілеї, виданий у 1283 р. Петром III Арагонським. [14, р. 85]

Розробники концепції юснатуралізму у період Середньовіччя, мали вагомий вплив на формування поглядів Г. Лаутерпахта.

Тому варто провести аналіз основних тез та тверджень таких видатних постатей як Франсиско де Віторія, Франсиско Суарес, Альберіко Джентілі, Томас Гоббс, Самуель фон Пуфендорф, Христіан фон Вольф, Емер де Ваттель, Гуго Гроцій.

Франсиско де Віторія, стверджував: «те, що природний розум встановлює між всіма народами – це і є міжнародне право». [3, с. 17]

На думку Альберіко Джентілі міжнародне право є частиною природного права і як доказ існування природного права виступають будь-якого роду домовленості між державами. [3, с. 18]

Франсиско Суарес дотримувався поглядів, що спільною рисою природного права та міжнародного була – спільність для всього людства. [6, с. 184] Порівнюючи держави та індивідів в рамках концепції природного права, держави аналогічно індивідам наділені такими невід'ємними природними правами, як право на життя, самозбереження, розвиток, незалежність, рівність, захист. [6, с. 182]

Т. Гоббс вважав, що забезпечення безпеки народу є головною ціллю держави [10, с. 57] в той же ж час, держави пов'язані виключно природними законами. [10, с. 58]

За словами С. Пуфендорфа природне право є результатом розуму і саме завдяки ньому регулюються відносини між державами. [10, с. 59]

Гуго Гроцій вважав, що природне право є настільки незмінним та постійним, що навіть Бог не може його змінити. [3, с. 20]

Кожна людина, як природна істота, наділена невід'ємним правом. Держава відповідно є соціальним інститутом, який покликаний забезпечити базові права людини. А міжнародне право як вища інституція постає гарантом захисту прав людини.

Єдиним способом визнання і захисту прав людини у міжнародному праві Г. Лаутерпахт вбачав лише їхнє закріплення у міжнародному документі, який підписаний усіма державами та забезпечується механізмом дотримання положень даного документу.

Г. Лаутерпахт вбачає основну ціль природного права в тому, що: «з самого початку природне право було створене для того, щоб оцінювати законність дій правителів, що означало відповідність до прав людини». [14, р. 95]

Наступним вагомим етапом розвитку концепції природного права Г. Лаутерпахт виділив доктрини невід'ємних людських прав, що була закріплених у Декларації Незалежності США, Першій Конституції США та у Французькій декларації прав людини. [14, р. 97] Це вивело природні права людини на вищий рівень.

Людина є найбільшою цінністю у природному праві, можливо саме тому Г. Лаутерпахт і був прибічником юснатуралізму.

Необхідність природних прав полягає також у захисті людської цінності, адже природні права включають: право на життя, свободу, на продовження роду, спілкування з іншими людьми, на власність, на нормальні умови існування, на освіту, охорону здоров'я, на працю і відпочинок. [9, с. 285]

Г. Лаутерпахт був переконаний у тому, «що право людини на визнання невід'ємних прав є частиною моральних принципів як розумної істоти, наділеної совістю». [14, р. 103]

Отже, Г. Лаутерпахт виділяє такі ознаки природного права :

– Природне право виступає індикатором дії правителів держав щодо забезпечення і захисту природних прав людини;

- Природне право виступає поборником прав людини, суть якого полягає у визнанні людських прав;
- Природне право є своєрідною реакцією на зміни.

З метою міжнародного визнання та захисту прав людини, як справедливого наслідку сформованого історичного фундаменту прав людини Г. Лаутерпахт підготував проект міжнародного документу у своїй книзі «Міжнародний Білль прав людини». Вчений подає проект документу який не лише встановлює та визнає основні невід'ємні права людини, а й подає механізм їх захисту. Для Г. Лаутерпахта це було ключовим питанням прийняття такого роду документу. Він вбачав повну реалізацію прав людини шляхом утворення відповідних міжнародних органів, які будуть уповноважені наглядати за дотриманням даного документу.

Варто зазначити, що Г. Лаутерпахт виділив такі основні права людини у Біллі прав людини як: право на недоторканість (ст. 1), право на самоврядування, право на працю, на освіту (преамбула), свобода віросповідання (ст. 3), свобода слова (ст. 4), свобода асоціацій та зборів (ст. 5), право на недоторканість житла та таємниці кореспонденції (ст. 6), заборона дискримінації за ознаками релігії, раси, кольору шкіри, мови, віросповідання чи політичних поглядів (ст. 7) заборона рабства, работоргівлі, примусової праці (ст.2). [12, р. 70, 71]

У своїй праці автор не покидав ідеї важливості природних прав людини і ключовим можна виділити те, що у преамбулі документу автор зазначив, що першочерговою та незмінною умовою будь-якого законного уряду є повага до природних прав людини на свободу і рівність всіх перед законом. [12, р. 69]

Даний проект документу Г. Лаутерпахт також представив на третій сесії Комісії з прав людини при Економічній і соціальній раді ООН.[13]

Цілий ряд запропонованих основних положень Біллю прав людини, Г. Лаутерпахтом відображені у Загальній декларації прав людини, прийнятої 1948р. Зокрема, рівність усіх людей зазначена у ст. 1 та рівність усіх прав і свобод незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища (ст. 2), також згадано право на: особисту недоторканість (ст. 3), недоторканість житла та таємницю кореспонденції (ст. 12), право на працю (ст. 23), право на освіту (ст. 26), право на мирні збори та асоціації (ст. 20), заборона рабства у будь-яких видах (ст. 4).

Вищезазначені положення, які згадував Г. Лаутерпахт та які були закріплені у Загальній декларації прав людини ширше розкриті та деталізовані у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародному пакті про громадянські і політичні права.

Так до прикладу, заборона дискримінації також згадана у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. (ст. 2) та у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. (ст. 2). Право на працю більш деталізоване у Пакті про економічні, соціальні і культурні права (ст. 6-8), зазначено також заходи які зобов'язані держави вжити задля забезпечення даного права, зазначено право кожного на справедливі та сприятливі умови праці, право на створення профспілок, а також право на страйки. Право на освіту зазначено у ст. 13, 14, у тому числі зазначено: обов'язковість та безоплатність початкової освіти, доступність вищої освіти.

У Міжнародному пакті про громадянські і політичні права прописана заборона на работоргівлю та на примусову працю (ст. 8), закріплена свобода та особиста недоторканість кожної людини (ст. 9), закріплено положення про недоторканість житла, таємницю кореспонденції (ст. 17), закріплено свободу віросповідання (ст. 18), право на мирні збори (ст. 21) та право на свободу асоціації (ст. 22).

Вищезазначені міжнародні документи є найважливішим інструментом визнання, забезпечення та захисту прав людини на міжнародному рівні сьогодні. Відображення ідей Г. Лаутерпахта у цих документах слугують підтвердженням актуальності поглядів вченого, навіть через багато років після опублікування його праць.

Враховуючи той факт, що Г. Лаутерпахт довів належність прав та свобод людини до природних прав людини, можна стверджувати про імплементацію доктрини «юснатуралізму» у сучасній міжнародній системі захисту прав людини.

Висновки.

Природне право та природні права людини були основою прав людини протягом багатьох століть, про це свідчать твердження видатних філософів та юристів. Термін «права людини» який ми знаємо сьогодні походить саме від природного права. Адже права людини – це саме ті права, які підпадали під поняття природних прав людини у минулому.

Г. Лаутерпахт виділив природне право як фундамент визнання прав людини, які розвивалися протягом розвитку усього людства. Міжнародне право у даній концепції Г. Лаутерпахта є найвагомішим та найефективнішим способом захисту прав людини шляхом прийняття міжнародного документу, який визнає та закріплює права кожної людини.

Список використаних джерел:

1. Буткевич О. В. Теоретичні аспекти походження і становлення міжнародного права. Київ, 2003. 800с.
2. Васецький В. Ю. Природне право як виток історичного розвитку загальних поглядів на право. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2018. № 7. С. 40-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2018_7_14.
3. Жуков Г. П. Критика естественноправовых теорий международного права. Москва. 1961. 163 с.
4. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 27.04.2021).
5. Мадіссон В.В. Основи філософії приватного права: Навчальний Посібник. Київ : Школа. 2004. 144 с.
6. Мережко А. А. История международно-правовых учений. – Киев: Таксон. 2006. 492 с.
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 27.04.2021).
8. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 27.04.2021).
9. Середа О. О. Щодо питання природності природних прав людини: теоритичний аспект. Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення). Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 17 – 18 квітня 2008 р. Львів. URL: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/02_284_01.pdf.
10. Толстых В.Л. Курс Международного права: ученик. Москва. Волтерс Клувер. 2010. 1056с.
11. Чайковський Ю. В. Ідея міжнародного права в філософії стоїків. Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. Одеса : Юридична література. 2007. Вип. 36. С. 195-199. URL: <http://www.apdp.in.ua/v36/37.pdf>.
12. Lauterpacht H. An international Bill of the rights of man. New York : Columbia University Press. 1945. 230 p.
13. Lauterpacht H. Human rights, the Charter of the United Nations and the International Bill of the Rights of Man : preliminary report / by H. Lauterpacht URL : <https://digitallibrary.un.org/record/564241>
14. Lauterpacht H. International law and human rights. London : Stevens & Sons Limited. 1950. 475 p.